

KIS-412. – Gl. langage artificiel.

(GE da YBAN – 21 12 91)

[Goude ur bellgomzadenn ma kinnigen ar c'herienn Br. **prezeg kalvezadel** da gevatal d'ar Gl. **langage artificiel**.]

Evit **prezeg**, ez on prest da glask gwell, met ne garfen ket ober gant **yezh** na **lavar**. Emaon amañ war an dachenn a'm eus labouret ar muiañ aba savis va zezenn vezekniezh : *Le signal, description phénoménologique*, ha dispartiet 'm eus ervat domanioù an **arhent** hag an **arouez**, hag ivez deskrivet ar c'hammedoù o vont eus an arouez d'an arhent bevedel ha d'an arhent alvezel (elektronek), sl. KIS-365, pp. . Chom a ra da savelañ keal al **langages artificiels** en hevelep taolenn diwar-bouez an hevelep kevenebadoù. En un diarsell heñvel e kinnigan ober gant **mez** a-geñver gant **meiz** : evel ma'z eo an **arouez** en he derez mann un **arhent**, ar **meiz** en e zerez mann ur **mez**, ez eo al **lavar** en e zerez mann ul **langage artificiel**. Ne gilfen ket rak degas un nevezc'her amañ mar kavfen unan bastus...

(GE – 22 12 91)

[An notenn-mañ a savis da heul ar bellgomzadenn gant Yann-Baol AN NOALLEG usveneget.]

A-du e savan gant abegadenn YBAN : Br. **prezeg** a ranker pellaat betek re diouzh e steriegezh voas evit gwiskañ warnañ ar ster desellet. Ouzhpenn ma'z eo savlec'hiet mat a-benn bremañ arver Br. **prezeg** "eztaol dre al lavar", o klotañ gant ster ledan ar Gl. **discours** (pa gaver Br. **areg**, dirak ar ger-mañ er Brederouriezh). Koulskoude e ve da'm meno ur giladenn dreveziñ ar yezhoù all hag amprestañ al ledanvad o deus graet evit komz eus Gl. **langage (artificiel)**, Sz. (**artificial**) **language**, Kb. **iaith**, h.a. ; an abeg eo ez eo bet dispartiet mat e brezhoneg, e pep rikted dezevout, domanioù ar vuhez, ar beved hag an alvez, kevenebet da skouer an **arouez** ouzh an **arhent**, h.a.

Adkrogomp er gudenn enta hep doujañ a loc'hañ diwar ar c'healioù hollekañ. O vont dre ur brastermenadur labour e rin eus al **lavar** un "darempred etre ar gouzrec'hioù diwar-bouez derc'hennoù" (kevenebet dre se ouzh domanioù all, evel an orged pe ar brezel, ma ren un darempred diwar-bouez gwerc'hennoù, pe c'hoazh ouzh domanioù all evel an arz ha moarvat ar gravez ma tenn an derc'hennoù da vezañ gwerc'hennoù hag an derc'hennoù gwerc'hennoù).

E par al **lavar** e-unan e teskriver tri rumm keñverioù :

- ouzh ar gouzrec'h : al lavar evel eztaol mab-den ;
- ouzh an ergeñverenn : al lavar evel moned d'ar bed ;
- outañ e-unan : al lavar evel furmoù desavelet dre o c'hengeñverioù.

Mar klaskomp bremañ penaos o devez ar stlennijinnoù da welout gant al lavar, e stadomp e vez prientet gant ar gouzrec'h ar stlenn a zehent drezo e sell d'ur moned d'ar bed nemet, e kement hag e-keit ma tehent drezo, e vez ar stlenn-se troc'het diouzh nep gouzrec'h ha nep ergeñverenn. C'hoarvezout a ra eus un teskad furmoù, lakaet etrezo ereoù diforc'hell hervez reolennoù strizh na lezont ganto andesaveladur ebet. Pezh a c'houlenner digant an ijinenn eo *keweriañ*, eleze kevanderc'hel ar stlenn a bourchaser dezhi ha kempenn frammadoù diwarnañ ; pe, e yezh ar boelloniezh, prientiñ arunderc'hadoù – taologiezhoù. Rak se, mar kemer an ijinenn perzh el lavar, ez eo dre sammañ gwikefre an **aregañ** (sl. KIS-064, La-04, pp. 46 hh.) E par ar reiz, e c'hoarvez an **aregañ** a wezhiañ e stumm poellata ; an **areg**, ya ha n'eo ket ar **prezeg**, eo al lavar direet d'un araez poellata, eleze d'an "araez dezougen" a ra anezhañ LALANDE (in FOULQUIE, *Dict. langue phil.*, p. 181, in KIS-064, id., p. 46) pe c'hoazh d'un araez keweriañ erganadoù (sl. KIS-359, p.). Mont nesoc'h d'an devoudoù e ve merkañ ez eo er furm-se a lavar direet e kemer perzh ar stlennijinenn. Strishaat an ode etre reiz ha "reiz" ijinenn e ve enta ober, kentoc'h eget gant "lavar" ijinenn, gant "**areg**" ijinenn.

Hon aters amañ eo ha korvoet e vo al ledanvad a ray d'ar brezhoneg degemer an termen **areg kalvezadel** evel kevatal d'ar Gl. **langage artificiel**. Ouzh e ober ne rafed nemet an hevelep rikladenn hag an hini a ra eus **arhent** (keal bevedel) ur c'heal alvezel. An **arhent bevedel** zo derez mann an **arouez** hag, er bev, e vez gougevan bepred ouzh emframmoù a zerez uheloc'h – n'en stader ent distag nemet evel danzead arnodva ; an **arhent alvezel**, evitañ da revout e-maez ar bev, zo dezhañ an hevelep arc'hwel hag an arhent bevedel (sl. klozadur an imbourc'h anadennoniell war anien ar c'heñver etre arhent bevedel hag arhent alvezel : "Astenn arver an termen *arhent* eus ar beved d'an alvez ne reer ket enta dre ul leterc'hañ met dre un dienderc'hañ" KIS-365,

p. .) Heñvel dra, ez eo an **areg kefredel** derez mann al **lavar** hag e vez bepred gougevan ouzh emframmoù a zerez uheloc'h (“Da loc’hañ ez ampleg an aregañ un egin a nadiñ da nebeutañ, evel da gorfañ ha na steuziañ raktal e reze ez ampleg an nadiñ da vihanañ un egin a aregañ” (E. LE ROY, in FOULQUIE, *o. m.*, p. 181). An **areg kalvezadel**, evitañ da revout e-maez ar c’hefred, zo dezhañ an hevelep arc’hwel hag an areg kefredel, ha war e zivoud e kouezher gant an hevelep klozadur : astenn arver an termen *areg* eus ar c’hefred d’an ijinenn ne reer ket dre ul leterc’hañ met dre un dienderc’hañ.

A se e kinnigan reiñ mon plaen da gemeratur alvezel an termen **areg** e-kichen e gemeratur kefredel ; ha skrivañ **areg (kalvezadel)** ha n’eo ket “**areg**” **kalvezadel**.

(YBAN da GE – 26 12 91)

Kiet 'm boa ivez war Gl. **langage informatique, langage de programmation**. Ober a raen a bep eil gant **yezh** ha **lavar**. Evit laouen ne oan ket avat. Daveiñ a ran d'ar mellad **LANGAGE** e *Dictionnaire des mathématiques*, A. BOUVIER & M; GEORGE, PUF 1979. [...]

En em c’houlenn a ran ha mat eo pellaat diouzh boazioù ar saozneg, galleg, alamaneg hag all en dachenn-se. Un afer a vedouriezh zo aze. Ha ne zeuy morse ar *mez*, ar “meiz” kalvezadel, da vezañ *meiz* tra ken ? Goude holl, graet eo ivez hon empenn gant an hevelep danvez e dibenn dezrann. Perak ne zeufe ket an den da sevel ur boud diouzh e skeudenn, p’en deus Doue graet unan ? Sellout a raen an **areg** evel an neudenn o kas eus an derou d’an dibenn, eleze an eztaol dibarek, ha n’eo ket araez an eztaol. Evit Gl. **langage** ez eus kel eus an araez a dalvez da sevel ar goulevioù war-benn lakaat ar benveg da vale. Ha pa vo gouest an urzhiataerioù da “gompren” ar yezhoù “naturel” ? Mard eus un darn eus *meiz* an den amparet gant ar *mez*, dres an darn a vez leuriadekaet d’ar binvioù, un darn eus ar yezh zo amparet ivez gant un ... bennak en araez ar binvioù.

Pa ro an ofiser urzhioù d’e soudarded, urzhioù kemplezh pe gempleshoc’h, e ra gant e “yezh”, ha padal ez eo paouroc’h eget ar “yezhoù” gouleviñ. Ha penaos ez arc’hwel urzh an ofiser e pennoù ar soudarded ? Liveoù disheñvel zo : an ofiser a studi ar gudenn gant e *vez* dre ha gant araez e yezh “naturel” ; da c’houde, e sav steuñvenn an argadadenn ; da heul, e treuzskriv ar steuñvenn-se en ur “yezh” etre evit e isofisourion ; ar re-mañ a jubenno ar c’hemennoù en ur “yezh” izel evit ar soudarded a gwerio ar stlenn en o fenn war-benn gwerc’hañ en dachenn. Heñvel dra gant an

ijinour a venn lakaat ur robot d'ober e labour. Hag ur benveg pe ul labourer e ve ar robot, n'emañ ket an diforc'h e par saveladur ar gudenn.

An tu a ve neuze da ijinañ un ***aryezh** bennak ? Eleze ur **yezh araez, yezh darbariñ, yezh aregiñ** ?

(GE da YBAN – 28 12 91)

A-zivout **langage artificiel**, ez eus tu, evel a lavarez, da heuliañ skouer ar yezhoù all (hag aon 'm eus na ve graet, pa welan da skouer ar vrezhonegerion arnevez o luskañ d'ober gant *egor* evit an ec'honder ma loc'h an oabllistri, en desped da'm arbennadennoù !) Ar re o deus astennet en doare-se ster an termennoù **langage, language** n'o doa eus al lavar nemet un anaoudegezh a skiant voutin, evel ma test o gerien **“langage naturel”**. Derc'hel a ran da soñjal ez eus aze kudennoù loskus, hag a yelo moarvat war loskusaat, o lakaat e penn kont tri derez :

1. – Al lavar evel lavarout (“la parole” evit LACAN), a c'hell kemplegañ da hentoù ar poell, eleze da bennaenn an hevelepted (soliadel), o rekizañ termennoù peurzespizet hag oc'h arc'hwelañ hep skor ret an ergeñverennoù ; a c'hell ivez savelañ hentoù e-maez poell (a'm eus kredet envel hentoù ar *c'hemezañ anaregel*, sl. *Emsav* 126, pp. 16 hh. & KIS-349, p.), oc'h ober gant termennoù andespizet (anpeurzespizadus, n'eo ket dre un diouer a'r galloud despizañ, hogen dre andesaveladusted gouzrec'h ha/pe ergeñverenn al lavarout) : al lavar war an tric'horn mentoniel a rekiz hentoù ar poell, ar c'hemezañ aregel ha dre se termennoù despizet kloz ; ouzh kemm, ul lavar 'zo a ra gant termennoù digor o ster dre berzh ma chom digor istor gouzrec'h hag ergeñverenn al lavarout ; an kez lavar, “*lavar lavar*us” gouez da MERLEAU-PONTY, n'eo ket ar poell evit ober meiz warnañ. Evel a lavarez, un afer a vedouriezh zo aze. Ur vedouriezh a c'hell ober eus ar poell an eorizh, eus al lavar peurreolennet, peurzespizet e dermennoù, al lavar nemetañ – an hentoù e-maez poell, anaregel, an trec'houllo el lavar, an termennoù anpeurzespizet o vezañ sellet evel sioù da ezvevennañ. Ur vedouriezh all a renk ar poell e par ar gwazadoù, a ra eus an andespizadusted hag eus an andesaveladusted merkoù al lavar gwir hag ar rezid, eleze lec'h nemetañ mab-den.

2. – Al lavar evel lavar graet (“le langage” evit LACAN, an hini “emañ kefluniet an diemouez eveltañ”), an dastumlec'h eus kement lavar bet kenderc'het er par 1, en o zouez al lavarout o tougen hentoù ar poell ; ar par-mañ o reiñ dalc'h ha pad d'ar par 1, o pourchas e gevala dezhañ.

3. – Al lavaroù poellel, nad eo al “lavaroù” kalvezadel nemet eztennadoù, trevadennoù anezho ; int o-unan o vezañ hepken lavar ar par 2 digejet, distrobellel diouzh kement nad eo ket kempleg da hentoù ar poell.

Stignañ a rez ur gudenn a dermenadur : “Sellout a raen an *areg* evel an neudenn o kas eus an derou d'an dibenn, eleze an eztaol dibarek, ha n'eo ket araez an eztaol", a skrivez. Hogen, “an neudenn o kas eus an derou d'an dibenn”, ha n'eo ket ar *poell* endeeun ?

Kinniget 'm eus kemer **areg** koulz hag **aregañ** evel kevatalioù al La. **discursus** e ster ar Boelloniezh (sl. KIS-064, id., ibid.), **prezeg** o chom gantañ ar c'hemeradur ledan. Er grez-se ne oamp ket ken kizidik ouzh ar c'hemm arver etre pennanv ha pennanor ; hiziv ez akedomp da arouezñ an ober, ar gwezhiañ, dre ur pennanor pe dre un deverad dre *-ad* (lostger ober). LALANDE a dermen Gl. **discours** evel-henn : “Opération intellectuelle qui s'effectue par une suite d'opérations élémentaires partielles et successives” (*Voc. phil.*, p. 237), “Gwezhiañ kefredel ouzh e ober un heuliad gwezhiadoù elfennel, darnel ha dianlen”. Gwell ober gant Br. **aregañ** er ster-se ; *areg* arveret aze a rankfed sellout evel bonad ar verb *aregañ*. Klaskomp skoueraat dre amprestañ ur bomm eus SADED, Jon-10, p. 1 :

$$\frac{AB}{KD} = \frac{3}{5} \quad \square \quad AB = \frac{3}{5} KD.$$

Ma ne'm eus ket ankouaet pep tra, an *aregañ* amañ eo ar gwezhiañ a zo anezhañ treuzfurmiñ an atalad kentañ en eil. Pennaenn ar gwezhiañ-se zo enta ar *poell*. Al *lavar* (*poellel*) zo teskad an arouezioù hag ar reolennoù dedalvezet da skrivañ an *aregad*. An *aregad skrivet* (ar bomm *aregañ skrivet*) a c'haller moarvat envel un *aregenn*, evel ma reer eul *lavarenn* eus ur bomm lavarout.

Anaout a ran e kinnigan ober ur forzhañ d'ar yezh o c'hervel *areg* al lavar poellel. An kez forzhañ a gavfen da ateg dezhañ an div steudad kenstur :

<i>Amgant ledan</i>	<i>Amgant ar poell</i>
lavarout	aregañ
lavarenn	aregenn
lavar	areg

Evel just, hevelep ategadur dibabet *ad hoc* ne brou netra a-fet kevazaster embregel an termen – hemañ a ve da wiriañ dre an arver. Diskouez ne oa ket diarloez an hent kemeret ne felle ken din.